

BÁNK BÁN

Személyek.

- II Endre, magyarok királya.
* Gertrud, királyné. *szász királyné*
Béla }
Endre } *his gyermekei.*
Mária }
* Otto, Berchold meraniai herceg fia, Gertrud felesége.
* Bánk bán, magyar ország nagybíró. *egresly*
* Melinda, felesége. *Felcsin*
Csonka, fiúskajók, ~~az udvarban.~~
* Mikhal bán } Melinda bátyjai.
Simon bán }
* Gy. László.
* Petur bán, bihari főispán.
* Miska bán, a királyfiak nevelője.
* Solom mester, fia.
* Benedekben Svidóra, turingiai lány.
* Egy udvaronc, *1141*
* Biborák, kalandor lovag.
* Biborcz, parasit. *1141. S. 15.*
* Udvari asszonyok. Lovagok. Péketlenek. Karonak
* Jobbagyok.

Jöttent 1213-ig fűszendő vége felé.

1213

1213

Katona József:

BÁNK BÁN

Kétszáz éve, 1819-ben készült el Katona József *Bánk bánjának* végleges változata. Szövege ennyi idő után már régies, nehezen érthető – de eredetileg is nehéz volt, mert Katona sűrű, szigorú jambusokba öntött verssorokat írt, nem kívánt „nézőbarát” színművet írni. Ezért szükségesnek láttam lefordítani a művet mai magyar prózára, hogy a mai olvasó is pontosan értse, mit mond ez az izgalmas szöveg. Munkám tehát leginkább egyfajta „puskának” tekinthető, melynek segítségével az eredetihez – annak gondolat- és érzélményvilágához, cselekményfűzéséhez, de nyelvéhez is – közelebb lehet jutni.

Katona versformáját, a drámai jambust a fordításban nem tartottam be, de szövegszervezését igen, tehát azt, hogy ki mikor, mennyit beszél. (Ahol lehetett, szó szerint követtem az eredetit.) Az ilyen szöveg szakszerű neve „parafrázis”, amely egy régi – vagy sűrűsége miatt nehezen érthető – szöveget oldottabb, maibb, prózai formában mond el. Van ilyen Dantéból mai olasz nyelven, Chaucerből és Shakespeare-ből mai angol nyelven, és ilyen az én alábbi fordításom is, mai magyar nyelven.

A fordítás során dramaturgiai változtatásokat nem végeztem, céloim csupán Katona szövegének érthetővé tétele. Munkám tehát nem átdolgozás. Célja különbözik Illyés Gyula 1976-os átdolgozásától (ő „átigazításnak” hívta), melyben a szöveg nyelvezetét kevésbé modernizálta, viszont számos tartalmi változtatást eszközölt, beleírt, húzott vagy átszabta a darabot. Különbözik továbbá Szabó Borbála 2010-es prózai szövegétől, mely mai nyelven készült, ám ugyancsak tartalmaz dramaturgiai változtatásokat. Az én fordításom ragaszkodik Katona szövegéhez, azaz – szándékom szerint – pontosan ugyanazt fejezi ki és ugyanott, mint Katona eredetije.

Az eredetiben számos hely van, amely többféleképp érthető, s amelynek valódi értelmén máig vitazkodnak a szaktudósok. Nekem mint fordítónak minden ilyen helyen döntenem kellett, hogy melyik értelmezést kövessem. Az érdekesebb esetekben a másik – általam nem követett – értelmezést lábjegyzetben megadom. Ehhez haszonnal forgattam a mű német és angol fordításait (négy német van és egy angol), hiszen a fordítóknak ugyanígy állást kellett foglalniuk, hogyan értelmeznek egy-egy kétes szöveghelyet.

Jegyzeteim kétfélék: ha konkrétan Katona eredeti szövegét, szóhasználatát kell magyarázni (és értelme a fordításból nem nyilvánvaló), akkor az eredetihez kapcsolódnak. Ha viszont a talomra, helyzetre, körülményekre vonatkoznak, tehát a dráma megértését szolgálják, akkor a fordításhoz vannak csatolva. Irodalmi és történelmi jegyzeteket nem adok, csak ha szükségese a szöveg megértéséhez. Tehát nem térek ki arra, hogy Katona egy adott szituációt ügyesen vagy ügyetlenül oldott-e meg, és arra sem, hogy a szereplők mind valós személyek voltak-e stb.

Alább egy részletet mutatok be: a dráma „nagyjelenetét” (IV. felv. 7. jel.), amikor Bánk megöli a királynét, és a rákövetkező zűrzavart (IV/8.). ■■■

Nádasy Ádám (Budapest, 1947): nyelvész, költő, műfordító. Az ELTE-n szerzett angol–olasz bölcsész-tanári diplomát. Publikált nyelvészeti szakkikket és ismeretterjesztő munkákat. Több verseskötete jelent meg, legutóbb *Nyírj a hajamba* címmel (Magvető, 2017). Főleg angolból fordít színdarabokat, többnyire Shakespeare-t, Wilde-ot, Shaw-t. Lefordította Dante *Isteni Színjátékát* (Magvető, 2016).

Katona József eredeti szövege

HETEDIK JELENET

GERTRUDIS (*szünet után*)

Bánk itt maradt?

BÁNK Igen.

GERTRUDIS A megsértetett vagy a sértő?

BÁNK Igen vagy nem, csak egyre megy.

GERTRUDIS

Adj számot –

BÁNK Én?

GERTRUDIS Te mint egy éjjeli tolvaj jövel foglalatosságaidból az udvarunkba vissza. Illik ez?

BÁNK Nem.

GERTRUDIS

Te rangodat, sőt önnön rangomat megmocskolád – hát ez illik-é?

BÁNK Nem.

GERTRUDIS

Leventa!¹ egy ártatlanságot elzárván, gyalázatba kevertél – becsület-É ez?

BÁNK Nem. Ó, az én becsületem

Melinda elbúcsúzásával elbúcsúza; Mihál bánnal és fiammal elzárattott: ha még mi megmaradt, ezernyi sok szegény között hazámban felosztva van – minek az is?!

GERTRUDIS (*méltósággal*) De tűrtesd magad!

BÁNK A becsületes kinoztatik. megostoroztatik, kipörkölik szemeit, s midőn minden kitelhető csapást kiállt, akkor török kerékbe; és így, ha későn is, megesmeri, hogy ugyan becsületeset kell játszani, de valóba' lenni mégis oktalanság. Minő dicső ellenben becstelennek a sorsa, csak hogy tudja a közönség jó véleményét meghódítani: akkoron azonban, hogy a becsület ál-

1 *Leventa* (= *levente*): katona, vitéz, lovag.

Nádasdy Ádám fordítása

IV/7. JELENET

Tiborc elvezette a sokkos állapotban lévő Melindát. Gertrudis és Bánk a színen maradt.

GERTRUDIS

(szünet után) Bánk itt maradt?

BÁNK

Igen.

GERTRUDIS

A sértett vagy a sértő?

BÁNK

Ez vagy az, egyre megy.

GERTRUDIS

Magyarázatot kérek—

BÁNK

Tőlem?!

Gertrudis

Te a dolgaidat félbehagyva úgy jöttél vissza az udvarunkba, mint egy éjjeli tolvaj.

Illik ez?

BÁNK

Nem.

GERTRUDIS

Te a rangodat, sőt az én rangomat is bemocskoltad.¹ Hát ez illik-e?

BÁNK

Nem.

GERTRUDIS

Nemesember létedre egy ártatlan lányt² bezártál a szobádba, és ezzel szégyenbe hoztad – becsületes dolog ez?

BÁNK

Nem. – Ó, az én becsületem Melinda elbúcsúzásával elbúcsúzott; Mihál bán és a fiam bebörtönzésével rab lett; és ha még valami maradt belőle, az szét van osztva hazám ezernyi szegény embere között – úgyse kell az már nekem.

GERTRUDIS

(méltósággal) Fegyelmezd magad!

BÁNK

Aki becsületes, azt megkínózzák, megostorozzák, kiégetik a szemeit, és miután minden lehetséges csapást kiállt, akkor török kerékbe.³ És így, ha későn is, belátja, hogy bár meg kell játszani a becsületest, igazán annak lenni ostobaság. Ezzel szemben milyen dicső a becstelen ember sorsa, ha meg tudja hódítani a társadalom jó véleményét! Akkor, még ha a becsület álarcában undorító dolgokat követ is el, a közvélemény őt vakon dicsérni fogja, mint a legderekabb embert. Magas beosztásba kerül;

1 Nem egyértelmű, hogy mire céloz: talán ismételten a titkos hazajövetelre?

2 Lány: Izidóra.

3 Kerékbe törés: a kínzásos kivégzés kegyetlen módja. Az elítéltet kocsikerékre fektették és addig ütötték, amíg tagjai beletöredeztek a kerék küllői közé.

orcája mellett büntetlen el-
követhet undokságokat, vakon
a hír legemberebbnek szenteli –
fő hivatalra lép; ottan rabol
mindent el a szegény bahóktól,² ahol
akarja; minden emberek vele
ohajtnak egybeköttetésbe lenni;
gazdag s hatalmas léte barátinak
lehet javokra; sőt a mennyet is
gyakorta úgy megnyerheti
részére, gazdagságából kitellő
több áldozattal, hogy sokkal becsesebb
lesz még előtte, mint az a szegény
becsületes, ki semmit sem tud adni.

GERTRUDIS

Istentelen! Távozz!

BÁNK (*közelebb lép*) Nem. Avagy azt
hiszed, hogy nem maradtam volna itt
parancsolásod nélkül? Meglehet – (*Magában*)
tán nem maradtam volna mégis³ itt! –
Nagyasszonyom! Melinda helyett köszönni kell!

GERTRUDIS

Jobbágy!⁴

BÁNK Nem úgy van, asszonyom! – Én urad
s bírád vagyok; míg a király oda
lészen, királyod is vagyok.

GERTRUDIS (*a csengetyűhöz akar nyúlni*)

BÁNK (*elkapja s zsebébe teszi*)

GERTRUDIS Udvor...

BÁNK (*kardját félig kirántva*) Egy
szót! – Ül le! – hasztalan kiáltsz te most,
mert nem szabad bejönni senkinek
is; úgy parancsolá Bánk bán, Magyar-
ország királya.

GERTRUDIS Bánk!

BÁNK Bejártam az
országot, és mindenfelé csak az
elbúsulást találtam. Udvarod
átkozza minden és hazádfiit. –
Szerette jó királyunk, Endre! hogy
fogod találni népedet? Polyák-⁵
országot elnyered, s tán a Magyar-
veszted helyette el! – Midőn ti leg-
először, asszonyom, hazánkba jöttetek,
a békeségnek édes istene
Pannóniára monda akkoron
egy átkot, és a romlás angyala
mormogta rá az áment.

GERTRUDIS Ember! Azt
mondom, ne törj túl a korlátidon!

2 *Bahó* = bohó, ostoba.

3 *Nem... mégis*: mégsem.

4 *Jobbágy*: itt: alattvaló.

5 *Polyák*: lengyel.

ott rabol el mindent a szegény mafláktól, ahol akar; mindenki vele óhajt kapcsolatba kerülni; gazdagsága és hatalma a barátainak is javukra lehet; sőt a mennyországot is gyakran megnyerheti magának a gazdagságából kitelő bőséges adományokkal,⁴ úgy-hogy sokkal becsesebb lesz az ég szemében is, mint az a szegény becsületes, aki semmit sem tud adakozni.

GERTRUDIS

Istentelen!⁵ Távozz!

BÁNK

(*közelebb lép*) Nem. Avagy azt hiszed, nem maradtam volna itt akkor is, ha nem parancsolod? Lehetséges – (*Magában*) Tán mégsem maradtam volna? (*Hangosan*) Felség! Melinda helyett köszönetet kell mondanom!

GERTRUDIS

A szolgám vagy!

BÁNK

Nem úgy van, felség! – Én urad és bírád vagyok; és míg a király távol lesz, királyod is vagyok.⁶

Gertrudis az asztalon lévő csengőhöz akar nyúlni, de Bánk elkapja és a zsebébe teszi.

GERTRUDIS

(*kiáltani akar*) Udvarmes...

BÁNK

(*kardját félig kirántva*) Egy szót se! Ül le! Hasztalan kiáltasz te most, mert nem szabad bejönni senkinek sem: így parancsolta Bánk bán, Magyarország királya.

GERTRUDIS

Bánk!!

BÁNK

Bejártam az országot és mindenfelé csak bánatot találtam. Udvarodat átkozza mindenki, meg a honfitársaidat. – Szeretett jó királyunk, Endre! Hogyan fogod találni népedet? Lengyelországot megszerzed s talán helyette elveszted Magyarországot?... – Amely napon ti, felséges asszony, először hazánkba jöttetek, a béke édes istene⁷ átkot mondott Pannóniára⁸ és a pusztulás anyala mondta rá az „ámen”-t.⁹

GERTRUDIS

Ember! Azt mondom: ne menj túl egy határon!

4 Értsd: egyházi célokra, pl. templomépítésre.

5 Istentelen: mert magát Istent is megvesztegethetőnek állítja be.

6 Bánk azzal érvel, hogy mint a király teljes jogú helyettese, ő most az országban a legfőbb bíró.

7 „Béke istene” nincs a mitológiában, itt képletesen magát a békét érti.

8 *Pannónia*: itt: Magyarország.

9 *Ámen*: vallási kifejezés, értelme: 'úgy legyen!'

BÁNK

Egy szájjal, egy lélekkel azt kiáltá
minden magyar hozzám: „Ez egynehány
keserves esztendő alatt magyar
törvényeink magyar hazánkon úgy
fityegnek, amiképpen egy pelengér-
oszlopra állítotthon mocskos tettinek
táblája.”

GERTRUDIS Ó, hazug! miért nem úgy szól
a hír tehát?

BÁNK A hír csak esztelen
kongás, – ha a hordó üres, leginkább
kong; mégis – a hír a királyi szék
fő Bélje; ennek oltárára kész a
magyar lerakni mindenét; való,
hogy azt is a dicső udvornikid
emésztk el; de hangzik is az ország
négy része, megdicsértetésitől
a bőkezű adakozónak –

GERTRUDIS (*elbámulván*) Talán úgy?

BÁNK

Vak voltam én is udvarodba'; de
már látok. Egykor egy öreg paraszt
akadt előmbe – szárazon évé
a megpenészedett kenyért. – Igaz s hív
szolgája volt hazánknak, mondja, negyven
esztendeig; de nyugalomra ment.
Miért? helyet kellett csinálni egy
hazádfiának – (*öszvecsapja kezeit*) Istenem, Istenem!
Egy tiszteletre méltó ősz kezébe, negyven
esztendeig való szolgálatért,
száraz kenyért nyújtasz, magyar hazám? –
Tűrt a szegény. – Végtére egy követ
hírül hozá, hogy itt mik esnek. Ál-
köntösben visszajöttem és találtam –
(*nyögve*) ó, többet is, mintsem reménylheték! (*Szünet*)
Azt, büszke lélek, fel nem érted ésszel,
hogy gyermekem miért adám amaz
öregnek? Asszonyom! Ha útam innen
hóhér kezébe vinne engemet? – –

GERTRUDIS (*elsárgulva támaszkodik az asztalra*)

BÁNK

Ugyan ne gondoskodjon egy eszes
atya, gyermekéről? –

GERTRUDIS (*székébe rogyik*) Bánk! Mit akarsz velem?

BÁNK

Te engemet magadhoz hívatál,
szikrát okádó vérem éktelen
dühében. Itt előszobádba' láttam
Mikhált gyalázatán kesergeni –
ó, egy tekintet, mely az ördögöt
magát is arra bírta volna, hogy
egy megszorúlt szentet segíteni
siessen. Így – od'adtam a fiam; mert
tudom, hogy ő előbb saját kezével

BÁNK

Egy szájjal, egy lélekkel azt kiáltotta hozzám minden magyar: „E néhány keserves esztendő alatt oda jutottunk, hogy magyar törvényeink úgy fityegnek magyar hazánkon, mint egy pellengér-oszlopra¹⁰ állított bünösön a mocskos tetteinek táblája!”

GERTRUDIS

Hazugság! Akkor miért nem így szól a közvélemény?¹¹

BÁNK

A közvélemény csak ostoba kongás: a hordó akkor kong legjobban, ha üres. És mégis, a közvélemény a királyi trón fő Baál-bálványa,¹² ennek oltárára kész a magyar lerakni mindenét. Igaz, hogy azt is te a dicső udvaroncaid fogyasztják el – de visszhangzik is az ország négy sarka a bőkezű adakozó¹³ dicséretétől...

GERTRUDIS

(*elcsodálkozik*) Erről van szó?¹⁴

BÁNK

Vak voltam én is itt az udvarodban, de már látok. Egy alkalommal egy öreg paraszt¹⁵ akadt elém, aki szárazon ette a megpenészedett kenyeret. Igaz és hűséges szolgája volt hazánknak – mondta – negyven esztendeig, de nyugdíjazták. Miért? Mert helyet kellett csinálni egy honfitársadnak. (*Összecsapja a kezét*) Istenem, Istenem! Egy tiszteltreméltó öregember kezébe negyven esztendei szolgálatért száraz kenyeret nyújtasz, magyar hazám? Ő, szegény, csak túrt. – Végül egy küldönc hozta a hírt, hogy itt mik történnek. Álruhában¹⁶ visszajöttem, és találtam (*Nyögve*) jaj, többet is, mint amire számítottam!¹⁷ (*Szünet*) Te, büszke lélek, azt fel se fogtad, hogy a gyermekemet miért adtam át annak az öregnek?¹⁸ Felség! Mi volna, ha az utam innen a hóhér kezébe vinné engem?¹⁹

Gertrudis elsápadva az asztalra támaszkodik.

Hát ne gondoskodjon egy okos apa a gyermekéről?

GERTRUDIS

(*székébe roskad*) Bánk! Mit akarsz velem?

BÁNK

Te engem magadhoz hívtál, amikor vérem szikrákat okádott éktelen dühömben. Itt az előszobádban láttam Mikhált keseregni az őt ért gyalázaton²⁰ – ő, ez olyan látvány volt, mely magát az ördögöt is arra bírta volna, hogy egy megszorult szentnek segítségére siessen! Ekkor átadtam neki a fiamat,²¹ mert tudom, hogy inkább saját kezével fojtaná meg kedves húga gyermekét, mintsem hogy a gyereket elvegyék tőle.

10 *Pellengér-oszlop*: a városok főterén álló oszlop, ahova bizonyos időre kikötözték („kipellengéreztek”) a kisebb vétségek elkövetőit s táblát akasztottak a nyakukba, melyre a bűnük volt felírva.

11 Más értelmezés: „Akkor miért nem kapok erről híreket?”

12 *Baál* (vagy *Bál*, *Bél*): pogány istenség a Bibliában, akinek imádását Isten tiltotta.

13 *Adakozó*: Gertrudis, aki a honfitársainak, meg a hozzá szegődött magyaroknak (pl. a II/2-ben említett Ráskai Demeternek) osztogat javakat.

14 Gertrudis eddig azt hitte, Bánk a felesége elcsábítása miatt vádaskodik, ám az iméntiekből úgy látja: az ország állapota bántja Bánkot, vagyis hogy beállt a békétlenek közé.

15 *Paraszt*: nem Tiborc. Olyan valaki lehet, aki az udvarnál szolgált, míg ki nem tették.

16 *Álruhában*: értsd: sima katonaruhában, nem a nádornak kijáró díszben és kísérettel stb.

17 Gertrudis ebből megérti, hogy elsősorban mégis a férj haragja beszél Bánkból.

18 *Öreg*: Mikhál, akire Bánk rábízta a fiát; most a gyereket Mikhállal együtt letartóztatták.

19 *Értsd*: ha megölnélek s ezért hóhérkézre jutnék.

20 *Gyalázat*: hogy letartóztatták.

21 Az átadás színen kívül történt.

megfojtja kedves húga gyermekét,
mintsem hogy azt csak tőle elvegyék is.

GERTRUDIS

Itt is talán hibáztam még?

BÁNK

Neked

csak egy szavadba kerülne, mégis a hit-
szegést előbbvalónak gondolád –
neked csak egy kicsiny reményt vala
szükség hazudnod – egy csekély ígéret
a zendülést elnyomhatná; de az
erőszakos rimánkodás szokatlan
nálad. Te híveidnek a porig
alázatossakat véled, kik úgy
mosolyganak, mikép parancsolod.
Nem látod azt, hogy többnyire a saját
hasznokra egy kalitkát épütettek
a büszkeségeden, hízelkedéssel,
hol elveszel.

GERTRUDIS Ha úgy találna lenni!

BÁNK

Azt képzeled, hogy isten vagy, mivel
letérdepeltek híveid, midőn
a láncokat reád rakták. Magyar
nem volt neked soha embered, mivel
hallatlan Endre idejéig az még,
hogy a Teremtőjét kivéve, más előtt
is térdre essen egy magyar.

GERTRUDIS

Ha a

királynak a hitvesse nem nyer is
alattvalójától becsületes maga-
viseletet – add meg azt, leventa, egy
asszonyszemélynek!

BÁNK

Aki nem érdemes,

hogy a szerette jó királyom áldott
szívét kezébe' tartja; aki lábat
ád a bujálkodónak, és tovább
az áldozatra így teként le – ő,
holott nem érdemes,⁶ hogy a saru-
szíját megoldja; mert kenőcsli testét-
lelkét – –

GERTRUDIS (*megsértett büszkeségének legnagyobb dühével felugrik*)

Gonosz hazug! ki tette azt? –

Légy átkozott Melindáddal! Legyen
örökre átkozott az a kölyök, kit
gyalázatomra szült Meránia!

BÁNK

Melinda jó nevét te hagytad az
udvarnak a nyelvére tenni: légy most
isten s hitesd el véllek, hogy Melinda
Bánk bánra érdemes: úgy letérdelek,
s imádlak, *én*, kit ők nevetnek.

6 *Nem érdemes*: nem méltó arra.

GERTRUDIS

Ebben is helytelenül jártam el talán?²²

BÁNK

Neked csak egy szavadba kerülne, mégis az esküszegést²³ hasznosabbnak gondoltad. Neked csak egy kicsiny reményt kellett volna hazudnod. Egy csekély ígéret a lázadást elcsitíthatná, de neked szokatlan, hogy valakik a kérésüket keményen terjesszék elő. Te csak a porig alázkodókat véled a híveidnek, akik úgy mosolyognak, ahogy te parancsolod. Nem veszed észre, hogy többnyire a saját hasznukra, hízélgéssel a büszkeségedből egy kalitkát építettek neked, melyben elpusztulsz.

GERTRUDIS

És ha úgy van?

BÁNK

Azt képzeled, hogy isten vagy, mivel letérdepeltek a híveid, amikor a láncokat a lábadra rakták.²⁴ Magyar ember neked sosem volt híved, mivel Endre kora előtt hallatlan dolog volt, hogy a Teremtőjét kivéve más előtt is térdre essen egy magyar.

GERTRUDIS

Ha a király hitvese nem érdemel egy alattvalótól tisztelettudó magatartást, legalább add meg azt, lovag, egy nőnek!

BÁNK

Egy olyanak, aki nem érdemli meg, hogy szeretett jó királyom áldott szívét a kezében tartsa? Aki támogatást ad a bűnös kéjelgőknek, s utána így²⁵ néz le az áldozatra – holott nem méltó arra sem, hogy annak saruszíját megoldja?²⁶ Mert kenőcsökkel keni át²⁷ testét és lelkét—

GERTRUDIS

(sértett büszkeségének legnagyobb dühével felugrik) Gonosz hazug! Ki tett ilyesmit? Légy átkozott Melindáddal együtt! És legyen örökre átkozott az a fickó, akit gyalázatombra szült Meránia!

BÁNK

Melinda jó nevét te hagytad az udvarnak a nyelvére venni. Légy most isten és hitesd el velük, hogy Melinda továbbra is méltó Bánk bánhoz²⁸ – akkor letérdelek és imádlak, én, akit őt kinevetnek.

22 Értsd: az csak nem bűn, hogy a lázadást (melyről Mikhál vallott) el akarom fojtani?

23 Esküszegés: Gertrudis kényszerítette Mikhált esküszegésre, hogy árulja el lázadó-társait.

24 Célzás a korabeli gyakorlatra, ugyanis a börtönőrnek le kellett térdelnie, hogy a rab lábait összeláncolja.

25 Így: Bánk arckifejezésével mutatja a megvető nézést.

26 Értsd: Melindához képest te senki vagy. A saruszíj-metaphora bibliai kifejezés arra, hogy valaki mennyivel méltatlanabb a másiknál (János evangéliuma 1,27).

27 Értsd: sminkeli, hogy elfedje a valót.

28 Ez – a kor szokásjoga szerint – sajnos nem lehetséges. Ha egyszer egy asszonnyal más férfi szeretkezett, akkor a férj többé nem nyúlhatott hozzá. Bánkot tehát nemcsak a szégyen dühíti (hogy „felszarvazták”, azaz elcsábították a feleségét), hanem az is, hogy szeretett feleségével többé nem élhet házasságot.

GERTRUDIS *(keserűen)* Úgy? –
Csak hadd nevéssenek; hisz a hasonló
történet életünknek azon szokott
és kedves ízetlenkedésihez
tartozhat, amely megnevettető. –
Már úgy születettünk, mint a szegény
emberbarátink kárán tapsolók;
hiszen ha hét az utcán hétszer el-
esett, azon szint'annyiszor kacagjuk
magunkat el – *(komoran néz Bánkra)* s a szánás akkoron
jön csak, midőn látjuk, hogy egyike
többé felállni nem tud.

BÁNK Szörnyeteg! kész
lennél te is kacagni? –

GERTRUDIS *(kiált)* Emberek!

OTTÓ *(az oldalszobából jön)*

Néném! Az istenért! – *(megijedve)* Bánk bán!

(Visszaszalad s becsapja maga után az ajtót.)

BÁNK *(hasztalan igyekeztén a bezárt ajtón utána rontani.)* Hah, fattyú!

Hogy e dühösség, melly a testemet
emészti, százezer mértékbe' fussa
el lelkedet! Hogy a kín, a maga
egész minéműségében, csekélység
legyen tulajdon kíniaidra nézve! –
Az ételednél undorodásba jöjj
és férgesedjen az italod – gyötörjön
éhséged annyira, hogy a sírból a
halottakat kivánd kirágni! El-
csúfíttatott árnyékom mindenütt
kövessen és véressen álljon ott
ahol lefekszel, ott ahol felébredsz!
Örökre átkozott légy, átkozott!
És átkozott a hely, melyben születél!

GERTRUDIS *(Ottó megjelenésével undorodva rogyott székébe, majd az ablakhoz
szalad; végre használni akarván az alkalmatosságot, el akar sietni; de Bánk
utolsó szavára, mint egy tigris, nekidühödve, tört kap, és Bánkba akarja ütni)*
Hitvány, ne bánts hazámat!

BÁNK Én? – Kerítő!

(Megfordulván, kitekeri kezéből a gyilkot.)

GERTRUDIS *(sikoltva fut az asztalig)*

BÁNK *(utoléri és agyonszurdálja)*

Sziszegj – sziszegj, kígyó! Te itt maradtál.

GERTRUDIS *(lerogy)*

Ah!

BÁNK *(merően áll, reszketve egyenesíti ki ujjait – a tör kiesik kezéből, melynek
zördülésére felijed)*

Vége! volt – nincs; de ne tapsolj, hazám! –

Ni! – reszket a boszúálló –

KIVÜL *(zörgés, s több kiáltás.)* Hamar!

BÁNK *(megijedve néz az ablak felé ki)*

Örvendj, becsületem, lemosta mocskod

a vérkeresztység! – Ó, Melinda! – Ki!

Ki! A tető mindjárt reám szakad.

(Elváncorog.)

GERTRUDIS *(fel akar na emelkedni)* Meghalni – nem királyi széken – ah!

GERTRUDIS

(keserűen) Igen? Csak hadd nevessenek, hiszen a hasonló történetek életünknek az olyan megszokott és kedves rosszalkodásai közé tartoznak, amiken nevetni lehet. Már születésünktől fogva tapsolni szoktunk szegény embertársaink kárán: hiszen ha hét ember az utcán hétszer elesik, azon minden alkalommal elkacagjuk magunkat. *(Komoran néz Bánkra)* A szánakozás akkor jön csak, amikor látjuk, hogy egyikük többé nem tud felállni.²⁹

BÁNK

Szörnyeteg! Kész lennél te is kacagni?

GERTRUDIS

(kiált) Emberek!

Ottó jön az oldalszobából.

OTTÓ

Nővérem! Az istenért! *(Megijedve)* Bánk bán!³⁰

Ottó visszazalad és becsapja maga után az ajtót. Bánk hasztalan igyekszik a bezárt ajtón utána rontani. Gertrudis Ottó megjelenésekor undorodva roskad székébe, aztán az ablakhoz szalad.

BÁNK

(Ottó után kiabál) Hah! Te gazember! Hogy ez a düh, mely a testemet emészti, száz-ezerszer annyira fussa el a lelkedet! Hogy a kín legmagasabb foka csekélység legyen a te kínjaidhoz képest! Az ételedtől undorodj meg, és férgesedjen meg az italod! Gyötörjön éhséged annyira, hogy a sírból a halottakat akard kirágni! Az én elcsúfított árnyékom mindenütt kövessen, és véresen álljon ott, ahol lefekszel, és ott, ahol felébredsz! Örökre átkozott légy, átkozott! És átkozott a hely, ahol születted!

Gertrudis ki akarta használni az alkalmat és sietve el akart tűnni, de Bánk utolsó szavára mint egy tigris, feldühödik, felkap egy tört és Bánkba akarja döfni.

GERTRUDIS

Te hitvány, ne bántsod a hazámat!

BÁNK

Én?! – Kerítőnő!

Bánk megfordul és kitekeri Gertrudis kezéből a tört. Gertrudis sikoltva fut az asztalig. Bánk utoléri és agyonszurkálja.

BÁNK

Sziszegj – sziszegj, kígyó! Te itt maradtál.³¹

GERTRUDIS

(lerogy, de még él) Jaj!

Bánk mereven áll, reszketve nyitja szét az ujjait, a tör kiesik a kezéből; a zöreijre felriad.

BÁNK

Vége! Volt-nincs; de ne tapsolj, hazám! Lám – reszket a bosszúálló!³²

HANGOK³³

(kintről dörömbölés, kiáltások) Gyorsan!

BÁNK

(megijedve néz az ablakon kifelé) Örvendj, becsületem: lemosta mocszkodat a vérkeresztség.³⁴ – Ó, Melinda! – Ki innen! A tető mindjárt rám szakad.

Bánk kitámolyog.

GERTRUDIS

(megpróbál felemelkedni) Meghalni – nem királyi trónon – jaj!

29 Ezzel Melinda bukására céloz.

30 Ottó csak ekkor döbben rá, hogy Bánk a városban van.

31 Talán arra céloz, hogy inkább Ottót kellett volna megölnie, de az elmenekült!

32 Ezt saját magára érti.

33 Hangok: a királynéhez hű Myska bán és emberei.

34 *Vérkeresztség*: a vérral való lemosás, a kiontott vér általi megtisztítás, vagyis a bosszú végrehajtása.

NYOLCADIK JELENET

MYSKA BÁN *(még kívül kiált)*

Mentsd meg magad királyné! Pártütés!
Ezt mondta a haldokló. *(Bejön.)* Istenem!
Késő!

GERTRUDIS Nem érdemeltem – gyermekek –
Hol vannak a gyermekeim? – Még ne is
láthassam őket? – Endre – gyermekek –

MYSKA *(kezei közé szorított süvegét az ég felé emelvén)*
Uram teremtőm! hallatlan Magyar-
országban ily eset!

GERTRUDIS Ottó!

(Kívül lárma, verekedés.)

MYSKA Zendülés!

OTTÓ *(berohan)*

Gertrúdis – oltalmaz, megölnek! Ó, jaj!
(Ordítva rogy mellé, midőn meglátja.)
Gertrúdis!

GERTRUDIS *(elfordított ábrázatát a földhöz nyomja)*
Ottó! Ottó! gyilkosom!

MYSKA

Ottó?

OTTÓ Nem az! nem az!

MYSKA Nagy királyné!

Igy kell kimúlnod –?

GERTRUDIS Így – ártatlanul...

(Meghal.)

PETUR BÁN *(kívül)*

Az egész nemzet kiirtsátok!

MYSKA Mit? Az

egész nemzet? Hol vannak a király-
fiak? – Velem légy, Istenem! segíts! –
Azoknak élni kell! – Megmenteni –
meg kell, kik egykor még királyai
lesznek fiamnak, unokáimnak is!

(Elsiet.)

OTTÓ

Vígy el magaddal, Gertrud! – Bíberach!

Mért nem követtelek?

(El akar szaladni; de szembejön Petur bán, Simon bán, békételenek.)

IV/8. JELENET

Myska bán és emberei az ajtón kívül kiabálnak.

MYSKA

(kintről) Menekülj, királyné! Lázadás! Ezt mondta a haldokló!³⁵

Myska bejön, de a szobában csak a haldokló Gertrudist találja.

Istenem! Késő!

GERTRUDIS

Nem érdemltem. – Gyermek... hol vannak a gyermekeim? Már ne is láthassam őket? – Endre – gyermekek...

MYSKA

(keze közé szorított süvegét az ég felé emeli) Uram Teremtőm! Hallatlan az ilyen eset Magyarországon!

GERTRUDIS

Ottó!

*Kívül lárma, dulakodás.*³⁶

MYSKA

Lázadás!

Ottó berohan.

OTTÓ

Gertrudis – oltalmaz, megölnék! *(Amint meglátja Gertrudist, bömbölve rogy le mellé.)*

Ó, jaj! Gertrudis!

GERTRUDIS

(elfordított arcát a földhöz nyomja) Ottó! Ottó! Gyilkosom!³⁷

MYSKA

Ottó?

OTTÓ

Nem én, nem én!

MYSKA

Nagy királyné! Így kell végezned?

GERTRUDIS

Így, ártatlanul—

Gertrudis meghal.

PETUR

(kintről) Az egész fajtájukat irtsátok ki!

MYSKA

Mi? Az egész családot?³⁸ Hol vannak a királyfiak? Istenem, ne hagyj el! Most segíts! Azoknak élni kell! Megmenteni! Meg kell, hisz ők egyszer még királyai lesznek fiamnak, unokáimnak is!

Myska elsiet.

OTTÓ

Vigyél magaddal, Gertrudis! – Biberach, miért nem követtelek?³⁹

Ottó el akar szaladni, de szembe jön Petur, Simon, békétlenek.

35 Haldokló: Biberach, akit Myska házához vittek s ott halt meg.

36 Most értek ide Petur és a békétlenek.

37 Értsd: a te gáztetted miatt kell meghalnom.

38 Petur a merániakra gondolt, Myska viszont a királyi családra érti.

39 Követtelek: a halálba. (Biberachot éppen Ottó ölte meg nem sokkal ezelőtt!)